

دانشگاه باقر العلوم (ع)
(غیر دولتی - غیر انتفاعی)

دانشگاه باقر العلوم علیه السلام

دانشکده: علوم سیاسی و اجتماعی و تاریخ

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته: علوم سیاسی

عنوان:

رابطه اصول فقه و فقه سیاسی در اندیشه فقهای معاصر شیعه با تأکید بر آراء امام خمینی ره

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین دکتر نجف لک زایی

استاد مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین داود مهدوی زادگان

نگارش:

هادی جلالی اصل

مهرماه ۱۳۹۱

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تقدیم

تقدیم به روح ملکوتی امام راحل که در عرصه علم و عمل ، الگوی من بوده است .

و تقدیم به رزمندگان اسلام و شهدای انقلاب و جنگ تحمیلی که در تحقق نظرات ایشان جانفشانی کردند.

و تقدیم به تمامی رهروان حقیقی مکتب ایشان.

و تقدیم به پدر و مادرم به خاطر تمام راهنمایی هایشان و زحماتی که به خاطر من متحمل شدند .

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس خدای را که توفیق تحصیل در مکتب اهل بیت علیهم السلام را به من عطا کرد و قدرتی داد تا نوشته حاضر را به رشته تحریر درآورم

و با سپاس و قدردانی از راهنمایی استاد ارجمند حجة الإسلام و المسلمین دکتر لک زایی و زحمات استاد مشاور گرامی حجة الإسلام و المسلمین مهدوی زادگان که از آغاز تا انجام پایان نامه مرا یاری و راهنمایی نمودند .

و با سپاس از زحمات تمامی اساتیدم در دانشگاه باقرالعلوم ع که در طول دوره تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد، مرا دلسوزانه مورد راهنمایی ها و توجه خود قرار دادند.

چکیده :

امور مختلفی در نظرات و آراء یک فقیه در فقه سیاسی موثرند از جمله شرایط زمانی ، مکانی ، مبانی فکری و حتی گاهی روحیات اخلاقی و... . تغییر در هر یک از امور فوق میتواند باعث تغییر در آراء وی شوند. یکی از این امور ، مبانی و روش های خاص یک فقیه در مسائل اصولی می باشد . در این رساله به دنبال نشان دادن تأثیرات مبانی ، روش ها و آراء خاص اصولی بر فقه سیاسی هستیم و به اثبات این امر می پردازیم که مبانی ، روش ها و آراء خاص اصولی فقهای معاصر شیعه در آرائشان در فقه سیاسی تأثیر گذار بوده است . و از آنجا که امام خمینی ره دارای مبانی و آراء خاص در اصول فقه و مباحث گسترده و خاص در فقه سیاسی هستند ، برای بررسی این مهم ، نقطه تمرکز بحث را ، آراء ایشان قرار دادیم .

سوال اصلی این پایان نامه این است که چه ارتباطی بین اصول فقهای معاصر با فقه سیاسی ایشان وجود دارد ؟ و مبانی و شیوه های اصولی و آراء اصولی ایشان چه تأثیراتی بر فقه سیاسی ایشان گذاشته اند ؟

بدین منظور با بررسی مبانی ، شیوه ها و آراء اصولی امام خمینی ره و آراء و نظریات ایشان در فقه سیاسی ، به کشف این ارتباط پرداخته میشود .

این پایان نامه به سه نتیجه مهم دست می یابد:

- ۱- مبانی ، شیوه ها و نظرات اصولی امام خمینی ره ، تأثیرات گسترده ای بر فقه سیاسی ایشان داشته اند .
- ۲- نه تنها بین اصول فقه و فقه سیاسی ایشان ارتباط وثیقی وجود دارد ، که بین مبانی ، شیوه ها و آراء اصولی امام ره نیز این ارتباط مشهود است .
- ۳- اصول فقه امام خمینی با توجه به ویژگی هایی که دارد قابلیت نظام سازی در جهان پیچیده کنونی را داراست.

فهرست اجمالی :

مقدمه : طرح تفصیلی تحقیق	۱
فصل اول : مفاهیم و کلیات	۵
گفتار اول : مفاهیم	۵
۱- فقه	۵
۲- سیاست	۶
۳- فقه سیاسی	۷
۴- اصول فقه	۸
۵- مبانی	۸
گفتار دوم : کلیات	۱۲
۱- اصول فقه و فقه سیاسی	۱۲
۲- اهمیت امام در اصول فقه و فقه سیاسی	۱۳
فصل دوم : مبانی اصول فقه و فقه سیاسی امام خمینی ره	۱۷
گفتار اول : مبانی کلامی	۱۷
۱- حسن و قبح عقلی و قاعده ملازمه	۲۱
۲. مبانی مربوط به صفات شارع و ائمه ع	۲۸
۳. مبانی مربوط به ویژگی های شریعت	۴۸
گفتار دوم : مبانی روشی	۵۹
۱- نقش عرف در حل تعارضات	۵۹
۲- عرفی بودن فهم روایات	۶۱
۳- نقش عقل در فهم روایات	۶۲
۴- توجه به تناسب حکم و موضوع	۶۳
۵- توجه به تاریخ در استنباط	۶۶

- گفتار سوم : مبانی روایی ۷۰
- ۱- مبنای وثوق صدور ۷۰
- ۲-تقدم نقیصه بر زیاده ۷۲
- ۳- کنار گذاشتن روایات مخالف محکومات ۷۳
- ۴- مرسلات صدوق ۷۶
- ۵-جبران ضعف سند روایت به وسیله فتوای اصحاب برطبق آن..... ۷۷

فصل سوم: شیوه ها و مشی امام خمینی ره در اصول فقه و رابطه

- آن با فقه سیاسی ایشان..... ۸۱**
- ۱-توجه به عقل در استنباط و تأثیرات آن در فقه سیاسی..... ۸۲
- ۲- عرف گرایی و عرف نگری امام و تأثیرات آن در فقه سیاسی..... ۹۰
- ۳- توجه به بنائات عقلا و تأثیرات آن در فقه سیاسی..... ۹۳
- ۴-توجه به نقش زمان و مکان و تأثیرات آن بر فقه سیاسی ۹۹

فصل چهارم : نظریات و آراء خاص امام خمینی ره در اصول فقه و

- رابطه آن با فقه سیاسی ایشان..... ۱۰۸**
- گفتار اول: نظریه خطابات قانونی و تأثیرات آن بر فقه سیاسی..... ۱۱۰
- ۱-نظریه خطابات قانونی ۱۱۰
- ۲-تأثیرات نظریه خطابات قانونی بر فقه سیاسی : ۱۱۷
- گفتار دوم: دیگر آراء خاص امام خمینی ره و تأثیرات آن بر فقه سیاسی..... ۱۲۱
- ۱- لزوم امتثال در صورت کشف غرض شارع..... ۱۲۱
- ۲- عدم شرطیت قدرت در تکلیف..... ۱۲۳
- ۳- عدم جواز استناد به اصول عملیه و ظاهریه در مسائل حکومتی..... ۱۲۵
- ۴- تعلق اوامر به ماهیات..... ۱۲۶
- ۵- وجوب عقلی مقدمه واجب..... ۱۲۹
- ۶-حکومتی بودن قاعده لاضرر..... ۱۳۱

خاتمه : نتیجه گیری ۱۳۵

فهرست منابع ۱۴۰

فهرست تفصیلی مباحث :

مقدمه : طرح تفصیلی تحقیق

۱. بیان مسأله ۱
۲. اهمیت و فایده تحقیق..... ۱
۳. سابقه تحقیق..... ۱
۴. اهداف تحقیق..... ۲
۵. سوال اصلی ۲
۶. سوالات فرعی..... ۲
۷. چارچوب نظری تحقیق..... ۳
۸. فرضیه تحقیق..... ۳
۹. پیش فرض تحقیق..... ۳
۱۰. روش انجام تحقیق..... ۳
۱۱. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۴
۱۲. نقطه تمرکز تحقیق ۴
۱۲. سازمان دهی تحقیق..... ۴

فصل اول : مفاهیم و کلیات

- مقدمه..... ۵
- گفتار اول : مفاهیم..... ۵
- ۱- فقه..... ۵
- فقه در لغت..... ۵
- فقه در اصطلاح..... ۶
- فقه از دیدگاه امام خمینی ره..... ۶

۶	سیاست
۶	سیاست در لغت
۷	سیاست در اصطلاح
۷	سیاست از دیدگاه امام خمینی ره
۷	۳-: فقه سیاسی
۸	۴-: اصول فقه
۸	۵- مبانی
۱۰	الف: مبانی در لغت
۱۰	ب: مبانی در اصطلاح
۱۲	گفتار دوم: کلیات
۱۲	۱- اصول فقه و فقه سیاسی
۱۳	۲- اهمیت امام در اصول فقه و فقه سیاسی
۱۳	۲-۲: امام خمینی ره و اصول فقه
۱۵	۲-۳: امام خمینی ره و فقه سیاسی
۱۶	جمع بندی
۱۷	فصل دوم: مبانی اصول فقه و فقه سیاسی امام خمینی ره
۱۷	مقدمه
۱۷	گفتار اول: مبانی کلامی امام خمینی ره و تأثیر آن بر فقه سیاسی ایشان
۱۷	الف: تعریف مبانی کلامی
۱۸	ب: اهمیت مبانی کلامی در اصول
۱۹	ج: نسبت بین مبانی کلامی اجتهاد با علم اصول
۲۱	۱- حسن و قبح عقلی و قاعده ملازمه
۲۸	۲. مبانی مربوط به صفات شارع و ائمه ع
۲۸	۲-۱. بی معنا بودن جعل حجیت برای بنائات عقلا
۲۹	۲-۲. بهره برداری از سیاق کلام
۳۲	۲-۳. استنباط از قرآن بر اساس کنایه گویی
۳۳	۲-۴. علم غیب معصومین ع
۳۶	۲-۵. عصمت معصومین ع
۳۷	۲-۶. تبعیت احکام از مصالح و مفاصل

- ۲-۶-۱. خروج از احکام اولی به دلیل ضرورت..... ۳۹
- ۲-۶-۲. خروج از احکام اولی به دلیل مصلحت..... ۴۰
- الف: رابطه مصلحت با ضرورت..... ۴۰
- ب: موارد تأثیر و دخالت مصلحت: ۴۱
- ۱- مصلحت ملاک خروج از احکام اولی و قانون اساسی به احکام ثانوی..... ۴۱
- ۲- مصلحت ملاک عملکرد حاکم و مصرف درآمد های مالی و... ۴۳
- ۳- توان تشخیص مصلحت، از شرایط مشروعیت حاکم..... ۴۴
- ۴- ملاک بودن مصلحت برای ترجیح در زمان تراحم دو واجب.. ۴۵
- ۵- مصلحت ملاک حرمت و جواز در مسائل حکومتی..... ۴۵
- ۲-۶-۳. مفسده ملزمه، ملاکی برای حرمت..... ۴۶
۳. مبانی مربوط به ویژگی های شریعت..... ۴۸
- ۳-۱. عدم اختصاص حق تحلیل و تفسیر شرع به شارع..... ۴۸
- ۳-۱-۱ در رابطه با موضوع حکم..... ۴۸
- ۳-۱-۲ حق تحلیل و تفسیر تشریح..... ۵۰
- ۳-۱-۳ تأثیر در فقه سیاسی ۵۱
- ۳-۱-۳-۱ سیاسی دانستن الإسلام یجب ما قبله..... ۵۱
- ۳-۱-۳-۲ اعتقاد به حکم حکومتی..... ۵۲
- ۳-۱-۳-۳ ضرورت حکومت دینی و اختیارات آن..... ۵۳
- ۳-۱-۳-۴ حکومتی بودن خمس و عدم اختصاص نیمی از آن به سادات..... ۵۵
- ۳-۲. پایان یافتن عصر تشریح با وفات پیامبر ۵۶
- ۳-۳. جاودانگی..... ۵۷
- گفتار دوم: مبانی روشی امام خمینی ره و تأثیر آن بر فقه سیاسی ایشان..... ۵۹
- ۱- نقش عرف در حل تعارضات..... ۵۹
- ۲- عرفی بودن فهم روایات..... ۶۱
- ۳- نقش عقل در فهم روایات..... ۶۲
- ۴- توجه به تناسب حکم و موضوع..... ۶۳
- ۵- توجه به تاریخ در استنباط..... ۶۶

- گفتار سوم : مبانی روایی امام خمینی ره و تأثیر آن بر فقه سیاسی ایشان..... ۷۰
- ۱- مبناى وثوق صدور..... ۷۰
- ۲- تقدم نقيصه بر زياده..... ۷۲
- ۳- کنار گذاشتن روایات مخالف محکومات..... ۷۳
- ۴- مرسلات صدوق..... ۷۶
- ۵- جبران ضعف سند روایت به وسیله فتوای اصحاب برطبق آن..... ۷۷
- جمع بندی ۷۹

فصل سوم: شیوه ها و مشی امام خمینی ره در اصول فقه و رابطه

آن با فقه سیاسی ایشان..... ۸۱

مقدمه ۸۱

۱- توجه به عقل در استنباط و تأثیرات آن در فقه سیاسی ۸۲

۱-۱ دست برداشتن از اصل اولی عدم ولایت و اثبات ضرورت وجود

حکومت..... ۸۳

۱-۲ اثبات ضرورت حکومت دینی..... ۸۴

۱-۳ اثبات صفات لازم برای حاکم..... ۸۵

۱-۴ اثبات ولایت برای فقها..... ۸۵

۱-۵ اثبات اختیارات فقیه..... ۸۵

۱-۶ عدم جواز مزاحمت فقیه بر فقیه دیگر..... ۸۷

۱-۷ حرمت تهیه اسباب معصیت برای گناه دیگری..... ۸۷

۱-۸ تعیین حدود ادله شرعی مطابق با حکم عقل ، توسط عقل..... ۸۸

۲- عرف گرایی و عرف نگری امام و تأثیرات آن در فقه سیاسی..... ۹۰

۲-۱ عرف ، مرجع تشخیص مصادیق ۹۱

۲-۲ نظریه خطابات شرعی..... ۹۲

۳- توجه به بنائات عقلا..... ۹۳

۳-۱ تعریف بناء عقلا..... ۹۳

۳-۲ رابطه بنای عقلا با عرف..... ۹۴

۳-۳ رابطه بنای عقلا با عقل..... ۹۴

۳-۴ اهمیت سیره عقلا در اصول فقه امام خمینی ره..... ۹۵

۳-۵ ثمره در فقه سیاسی..... ۹۷

- ۴-توجه به نقش زمان و مکان و تأثیرات آن بر فقه سیاسی..... ۹۹
- ۴-۱ تغییر موضوع..... ۱۰۱
- ۴-۲ شناخت مصالح و ملاکات احکام..... ۱۰۳
- ۴-۳ تشخیص اطلاق و انصراف ادله..... ۱۰۴
- ۴-۴ تشخیص نیازها برای استنباط..... ۱۰۵
- جمع بندی..... ۱۰۷

فصل چهارم: نظریات و آراء خاص امام خمینی ره در اصول فقه و

رابطه آن با فقه سیاسی ایشان..... ۱۰۸

مقدمه..... ۱۰۸

گفتار اول: نظریه خطابات قانونی و تأثیرات آن بر فقه سیاسی..... ۱۱۰

۱-نظریه خطابات قانونی..... ۱۱۰

۱-۱ توضیح نظریه..... ۱۱۰

۲-۱ مبانی اثبات نظریه..... ۱۱۰

۳-۱ اشکالات نظریه انحلال خطابات شرعی..... ۱۱۲

۴-۱ لوازم نظریه..... ۱۱۳

۱-۴-۱ عدم انحلال علم اجمالی در صورت خروج یکی از اطراف شبهه از

محل ابتلاء..... ۱۱۳

۱-۴-۲ توجیه وجوب احتیاط در صورت شک در وجود قدرت..... ۱۱۴

۱-۴-۳ عدم قبح اوامر طولی و عرضی برای شارع و عدم نیاز به نظریه

ترتب..... ۱۱۴

۱-۴-۴ اشتراک احکام بین عالم و جاهل، قادر و عاجز و مطیع و

عاصی..... ۱۱۵

۱-۴-۵ حل مشکل شرط متأخر..... ۱۱۶

۲- تأثیرات نظریه خطابات قانونی بر فقه سیاسی..... ۱۱۷

۱-۲ وجوب فحص از مالک حتی در صورت عدم علم به قدرت بر یافتن

وی..... ۱۱۷

۲-۲ لزوم مبارزه با ظلم و انقلاب حتی در صورت عدم علم به وجود

قدرت..... ۱۱۸

۳-۲ عدم شرطیت قدرت برای وجوب امر به معروف..... ۱۱۹

- ۲-۴ عدم کفایت فقه شخصی برای اداره اجتماع..... ۱۱۹
- ۲-۵ رویکرد جامعه گرا در مقابل رویکرد فرد گرا..... ۱۱۹
- ۲-۶ مرجعیت جامعه برای مصالح (در مقابل مرجعیت فرد)..... ۱۱۹
- گفتار دوم: دیگر آراء خاص امام خمینی ره و تأثیرات آن بر فقه سیاسی..... ۱۲۱
- ۱- لزوم امتثال در صورت کشف غرض شارع..... ۱۲۱
- ۲- عدم شرطیت قدرت در تکلیف..... ۱۲۳
- ۳- عدم جواز استناد به اصول عملیه و ظاهریه در مسائل حکومتی..... ۱۲۵
- ۴- تعلق اوامر به ماهیات..... ۱۲۶
- ۵- وجوب عقلی مقدمه واجب..... ۱۲۹
- ۶- حکومتی بودن قاعده لاضرر..... ۱۳۱
- جمع بندی ۱۳۴

خاتمه : نتیجه گیری

۱. هماهنگی و انسجام اصول فقه و فقه سیاسی امام خمینی ره..... ۱۳۵
۲. هماهنگی مبانی ، مشی و آراء اصولی امام خمینی ره..... ۱۳۷
۳. قابلیت های اصول فقه امام خمینی برای طرح و اجرایی کردن نظام اجتماعی ، سیاسی اسلام..... ۱۳۸

فهرست منابع

- ۱- کتب..... ۱۴۰
- کتب فارسی..... ۱۴۰
- کتب عربی..... ۱۴۱
- ۲- مقالات..... ۱۴۳
- مقالات فارسی..... ۱۴۳
- مقالات عربی..... ۱۴۶
- ۳- پایان نامه..... ۱۴۶
- چکیده انگلیسی..... ۱۴۸

مقدمه : طرح تفصیلی تحقیق:

۱. بیان مسأله :

امور مختلفی در نظرات و آراء یک فقیه در فقه سیاسی موثرند از جمله شرایط زمانی ، مکانی ، مبانی فکری و [حتی گاهی] روحیات اخلاقی و ... تغییر در هر یک از امور فوق میتواند باعث تغییر در آراء وی شوند. یکی از این امور ، مبانی و روش های خاص یک فقیه در مسائل اصولی می باشد . در این رساله به دنبال نشان دادن تأثیرات مبانی ، روش ها و آراء خاص اصولی بر فقه سیاسی هستیم و به اثبات این امر می پردازیم که مبانی ، روش ها و آراء خاص اصولی در آراء یک فقیه در فقه سیاسی تأثیر گذار است . و از آنجا که امام خمینی ره دارای مبانی و آراء خاص در اصول فقه و مباحث گسترده و خاص در فقه سیاسی هستند ، برای بررسی این مهم ، بررسی آراء ایشان را انتخاب کردیم .

۲. اهمیت و فایده تحقیق :

علیرغم اهمیت اصول فقه به عنوان ابزار استنباط علوم دینی ، کمتر به تأثیرات و ارتباط این رشته با فقه به صورت عام و فقه سیاسی به صورت خاص پرداخته شده است . این تحقیق نشان دهنده برجستگی نقش اصول فقه در فقه سیاسی و تأثیر آراء و مبانی خاص اصولی بر آراء خاص در فقه سیاسی است .

۳. سابقه تحقیق :

طی جستجو های به عمل آمده ، در این رابطه با این عنوان خاص و به صورت جامع تحقیقی صورت نگرفته است . در مقالات یا کتبی اندیشه سیاسی امام

خمینی ره مورد بحث قرار گرفته اما در باب رابطه بین اصول فقه و فقه سیاسی ، کار جامعی صورت نگرفته. به طور مثال در باب رابطه اصول فقه امام خمینی ره و تأثیر آن در فقه سیاسی ایشان ، مقاله ای با عنوان نقش دانش اصول فقه در اندیشه سیاسی امام خمینی ره ، به قلم حجة الإسلام و المسلمین دکتر مهدوی زادگان ، نگاشته شده است ، لیکن این تحقیق به صورت جامع تری این مسئله را مورد بررسی قرار خواهد داد.

۴. اهداف تحقیق :

و با توجه به اهمیت فقه سیاسی و تکفل آن برای تنظیم وظایف و حقوق مردم در رابطه با یکدیگر، مردم و حکومت و نیز حکومت‌ها با یکدیگر، بایستی مبانی و مسائل و نقاط قوت و ضعف آن مورد مذاقه قرار گیرد که پایه آن بحث از مباحث روشی است که در مورد فقه روش تحقیق ، اصول فقه است. توجه به مسائل روشی از طرفی باعث بارورتر شدن نظریه پردازی در امور حکومتی میشود و به ما قابلیت نظام سازی و ارائه الگوی اسلامی حکومت داری را اعطا میکند و از طرفی کار مسئولین و مجریان را برای تصمیم گیری و اسلامی سازی حکومت راحت تر میکند و از سلیقه ای شدن اداره امور و سوء استفاده از ابهام مسائل اجتماعی اسلام نیز جلوگیری مینماید.

۵. سوال اصلی :

مبانی ، روش ها و آراء خاص فقهای معاصر در اصول فقه ، چه نقشی در آراء ایشان در فقه سیاسی دارد ؟

۶. سوالات فرعی :

مبانی فقهای معاصر در اصول فقه چه تأثیراتی در فقه سیاسی ایشان داشته اند؟

مشی و شیوه های خاص فقهای معاصر در اصول فقه چه تأثیراتی بر فقه سیاسی ایشان داشته اند؟

آراء خاص فقهای معاصر در اصول فقه چه تأثیراتی بر فقه سیاسی ایشان داشته اند؟

۷. چارچوب نظری تحقیق :

چارچوب نظری ما بحث از منطق درونی آراء امام خمینی ره است که حالت استقرائی دارد. نظریه انسجام مدعی است که بین بخش های مختلف تفکر یک متفکر منطقی حاکم است و چنانچه بین بخش های مختلف یک نظریه انسجام نباشد فروخواهد پاشید. بنابراین در این مقاله در این چارچوب بحث میکنیم که بین اصول فقه امام خمینی ره و فقه سیاسی ایشان، ارتباط وجود دارد.

۸. فرضیه تحقیق :

آراء، مبانی و مشی خاص فقهای معاصر در اصول فقه، باعث تأثیرات گسترده ای در فقه سیاسی ایشان شده است.

۹. پیش فرض تحقیق :

پیش فرض ما در تحقیق این است که اندیشه هر متفکر مبتنی بر مبانی وی از جمله مبانی روش شناختی وی است.

۱۰. روش انجام تحقیق :

در این تحقیق نوع روش پژوهش از نوع همبستگی و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و ابزار گردآوری اطلاعات از طریق فیش برداری بوده است.

جامعه آماری ما آراء اصولی امام خمینی ره در اصول فقه و آراء ایشان در فقه سیاسی در مباحث فقه سیاسی ایشان می باشد.

۱۱. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات :

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ، استنادی و با استناد به متون خواهد بود.

۱۲. نقطه تمرکز تحقیق :

در ابتدا قرار بر این بود که تحقیق حاضر برای بررسی آراء فقهای معاصر شیعه ، به بررسی نظرات سه تن از بزرگترین فقهای شیعه یعنی حضرات آیات : خویی ، صدر و امام (رحمهم الله) پردازد . ولی بعد از پیشرفت بخشی از کار ، مشاهده شد که برای بررسی نظرات سه فقیه یا بایستی حجم کار را بسیار گسترده کرد که با محدودیت نگارش پایان نامه ارشد تناسب نداشت و یا بایستی سطح کار را تنزل داد و به ارائه مثال هایی در رابطه با اهمیت اصول فقه در فقه سیاسی اکتفا کرد .

برای اجتناب از این مسئله طبق نظر اساتید راهنما و مشاور ، تحقیق حاضر منحصر در بررسی آراء امام خمینی ره شد و موضوع پایان نامه نیز به تناسب تغییر کرد و بنابراین در نوشتار حاضر تنها به بررسی مبانی ، روش ها و آراء امام خمینی ره و تأثیر آن بر فقه سیاسی ایشان می پردازیم.

۱۳. سازمان دهی تحقیق :

این تحقیق مشتمل بر یک مقدمه و پنج فصل می باشد:

فصل اول به بررسی مفاهیم تحقیق و کلیات می پردازد .

در فصل دوم رابطه مبانی خاص امام خمینی ره در اصول فقه و فقه سیاسی ایشان را مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در فصل سوم ، به رابطه مشی و شیوه های خاص امام خمینی ره در اصول فقه و فقه سیاسی ایشان پرداخته خواهد شد.

در فصل چهارم ، رابطه آراء و نظریات خاص امام خمینی ره در اصول فقه و تأثیر آن در فقه سیاسی ایشان رو مورد دقت قرار خواهد گرفت و در فصل پایانی ضمن مرور کوتاه مباحث گذشته ، نتایج بحث ارائه خواهد شد.

فصل اول : مفاهیم و کلیات :

مقدمه:

برای شروع بحث از موضوع پایان نامه ، بایستی ابتدا به بررسی مسائلی مقدماتی

بپردازیم .

طبیعی است که بحث از موضوعی تخصصی بدون مشخص شدن مفاهیم و کلیات بحث امکان پذیر نخواهد بود . بدین منظور ، فصل اول را در دو بخش پیش خواهیم گرفت:

بخش اول: بحث از مفاهیم به کار رفته همچون فقه ، سیاست ، فقه سیاسی ، اصول فقه

و مبانی

و بخش دوم: بحث از کلیات بحث همچون ارتباط اصول فقه و فقه سیاسی و چرایی

انتخاب امام خمینی ره ، برای بررسی این ارتباط

گفتار اول : مفاهیم:

۱- فقه

فقه در لغت :

فراهدی در کتاب العین خود، درباره واژه فقه مینویسد:

«الفقه: العلمُ فی الدین . یقال : فقه الرجلُ یفقهه فقیهاً، فهو فقیه . وفقهه یفقهه فقیها إذا فهم . و

أفقهته : بینتُ له . والتفقه : تعلم الفقه.»^۱

بر اساس این تعریف، به فهم و درک یک مطلب فقه اطلاق میشود.

^۱ خلیل بن احمد ،فراهدی،کتاب العین، ۸ جلد، چاپ دوم،مؤسسه دار الهجرة الطبعة ، ۱۴۰۹ هـ ،ج۳، ص:۳۷۰

فقه در اصطلاح:

تعریف مشهور از فقه را صاحب معالم آورده. وی فقه را اینگونه تعریف میکند:

«الفقه فی اللغة الفهم و فی الاصطلاح هو العلم بالأحكام الشرعية الفرعية عن أدلتها

التفصیلیة»^۱

فقه دانستن احکام شرعی فرعی است که از دلیل‌های تفصیلی به دست آمده‌اند.

فقه از دیدگاه امام خمینی ره :

امام خمینی ره در کتاب الاجتهاد و تقلیدشان فقه را به این صورت تعریف کرده اند :

«هو قانون المعاش و المعاد ، و طریق الوصول إلى قرب الرب بعد العلم بالمعارف»^۲

۲- سیاست

سیاست در لغت :

ابن منظور در لسان العرب اینگونه سیاست را تعریف میکند:

(و السَّیاسةُ: القیامُ علی الشیء بما یصلحه. و السیاسةُ: فعل السائس.)^۳

سیاست اقامه چیزی است به آنچه آن را اصلاح میکند و فعل سیاست مدار است .

---

^۱ حسن بن زین الدین، ابن شهید ثانی، معالم الدین و ملاذ المجتهدین المقدمة فی اصول الفقه، جلد، قم، دفتر انتشارات اسلامی، بی تا، ص ۲۶

^۲ روح الله، موسوی خمینی، الاجتهاد و التقليد، یک جلد، چاپ اول، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قده، ۱۳۷۶ ه.ش، ص ۸۱، ص ۱۲

^۳ ابن منظور، ابو الفضل، جمال الدین، محمد بن مکرم، لسان العرب، ۱۵ جلد، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صادر، بیروت - لبنان، سوم، ۱۴۱۴ ه.ق

سیاست در اصطلاح:

برای سیاست تعاریف بسیار متنوعی ذکر شده است. یکی از اندیشمندان معاصر، سیاست را اینگونه تعریف میکند:

سیاست رهبری صلح آمیز یا غیر صلح آمیز روابط میان افراد، گروه ها و احزاب (نیروهای اجتماعی) و کارهای حکومتی در داخل یک کشور و روابط میان یک دولت با دولت های دیگر در عرصه جهانی است ... به برنامه ها و روش های افراد، گروه ها و احزاب، حکومت ها و دولت ها برای رسیدن به هدف ها نیز سیاست می گویند.^۱

سیاست از دیدگاه امام خمینی ره:

امام خمینی ره سیاست را اینگونه تعریف می کنند:

سیاست این است که جامعه را هدایت کند و راه ببرد، تمام مصالح جامعه را در نظر بگیرد و تمام ابعاد انسان و جامعه را در نظر بگیرد، و اینها را هدایت کند به طرف آن چیزی که صلاحشان هست، صلاح ملت هست، صلاح افراد هست و این مختص به انبیاست. دیگران این سیاست را نمی توانند اداره کنند. این مختص به انبیا و اولیاست و به تبع آنها به علمای بیدار اسلام.^۲

۳- فقه سیاسی :

می توان فقه سیاسی را چنین تعریف کرد: مجموعه قواعد و اصول فقهی بر خاسته از مبانی اسلامی که عهده دار تنظیم روابط مسلمانان با خودشان و تنظیم روابط آنها با دیگر ملت ها بر اساس قسط و عدل برخاسته از وحی الهی است.

^۱ عبدالرحمن، عالم، بنیاد های علم سیاست، یک جلد، چاپ هفدهم، تهران: نشر نی، ۱۳۸۶، صص ۳۰-۳۱

^۲ روح الله، موسوی خمینی، صحیفه امام، ۲۲ جلد، چاپ اول، بی جا، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی س، ۱۳۷۸ ه. ش، ج ۱۳، ص: ۴۳۲